

IQLIM O'ZGARISHI VA UNING OQIBATLARI

Abdurasulova Kamola G'afurovna.

(Mustaqil tadqiqotchi)

Nuridinov Ma 'ruf Shuhrat o'g'li, Uskunboyeva Pokiza Hasan qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti

Tabiiy fanlar fakulteti 4-bosqich talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqlim o'zgarishi jarayonlari, ularning sabab va oqibatlari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilingan. Atmosferaga issiqxona gazlari chiqarilishining ortishi, global isish, muzliklarning erishi, dengiz sathining ko'tarilishi va tabiiy ofatlar sonining oshishi masalalari keng yoritilgan. Shuningdek, iqlim o'zgarishining qishloq xo'jaligi, inson salomatligi, iqtisodiyot va ekologik muvozanatga ko'rsatadigan salbiy ta'siri ham batafsil muhokama qilingan. Maqola O'zbekiston va Markaziy Osiyo sharoitida iqlim o'zgarishining o'ziga xos jihatlarini ham o'rganib, xalqaro tajribaga tayangan holda muammoga yechim sifatida qo'llanilishi mumkin bo'lgan choralarni taklif qiladi.

Kalit so'zlar: Iqlim o'zgarishi, global isish, issiqxona gazlari, ekologiya, qishloq xo'jaligi, salomatlik, barqaror rivojlanish.

Kirish XXI asrning eng dolzarb global muammolaridan biri – iqlim o'zgarishi hisoblanadi. Atmosferaga issiqxona gazlarining ortiqcha chiqarilishi, sanoatlashtirish, transport vositalari ko'payishi va tabiiy resurslarning me'yoridan ortiqcha ishlatilishi natijasida global isish jarayoni tezlashmoqda. Ushbu o'zgarishlar nafaqat tabiiy muhitga, balki inson hayot faoliyatining barcha sohalariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Atmosferaga chiqarilayotgan issiqxona gazlari natijasida Yerning o'rtacha harorati ortib bormoqda. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va Xalqaro iqlim bo'yicha ekspertlar qo'mitasi (IPCC) ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi 100 yil ichida global harorat 1,1 °C ga

ko'tarilgan. Mazkur maqolada iqlim o'zgarishining asosiy sabablari, oqibatlari va ularni yumshatish bo'yicha chora-tadbirlar yoritiladi.

Asosiy qism Iqlim o'zgarishining asosiy oqibatlari quyidagilardan iborat:

1. Tabiiy ofatlar – qurg'oqchilik, suv toshqinlari, bo'ron va issiq to'lqinlar ko'paymoqda.
2. Muzliklarning erishi va dengiz sathining ko'tarilishi – qirg'oqbo'yi hududlarda yashovchi millionlab insonlarning hayoti xavf ostida.
3. Qishloq xo'jaligiga ta'siri – hosildorlikning pasayishi, suv resurslarining kamayishi va oziq-ovqat xavfsizligiga tahdid.
4. Salomatlikka ta'siri – havo ifloslanishi, yuqumli kasalliklarning tarqalishi, issiq urishi kabi holatlar ko'paymoqda.
5. Iqtisodiy oqibatlar – tabiiy resurslarning kamayishi va ofatlar sababli katta moliyaviy zararlar yuzaga kelmoqda.

O'zbekiston sharoitida esa suv resurslari tanqisligi, Oral dengizi fojeasi, cho'llanish va qishloq xo'jaligida hosildorlikning kamayishi iqlim o'zgarishining eng muhim oqibatlari hisoblanadi.

Iqlim O'zgarishining Sabablari. Issiqxona gazlari va global isish: Birinchi navbatda, issiqxona gazlari —masalan, karbon dioksid (CO_2) va metan (CH_4) —yer atmosferasida to'planib, issiqlikni ushlab qoladi, bu esa global isishga olib keladi. Misol uchun, 2020 yil dekabrda chiqqan "Global Carbon Project" hisobotiga ko'ra, inson faoliyati natijasida atmosferaga chiqarilgan karbon dioksid miqdori 300 milliard tonnani tashkil qilgan. Buo'zgarish, o'z navbatida, dunyo bo'ylab haroratning o'sishiga olib kelmoqda. NASA ma'lumotlariga ko'ra, 1880 yildan buyon global harorat o'rtacha 1.2°C darajaga oshgan. O'rmonlarning kesilishi: O'rmonlar atmosferada karbonni ushlab qoladi va global isishni sekinlashtiradi. Ammo o'rmonlarning kesilishi va yo'qolishi iqlimni o'zgartirishda katta rol o'ynaydi. Masalan, Amazonka o'rmonlari, dunyoning eng yirik tropik o'rmoni, yillik 17 000 kvadrat kilometr maydonda kesilib ketmoqda. Bu, atmosferaga qo'shimcha karbon dioksid chiqarilishiga olib kelmoqda va global isishni kuchaytiradi. Sanoat inqilobi va energiya ishlab chiqarish: Sanoat inqilobi

davridan boshlab, ko'mir, neft va gaz kabi yoqilg'ilarni ishlatish iqlim o'zgarishining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Misol uchun, Xitoy va Hindiston kabi sanoatlashgan mamlakatlar, jahonda eng ko'p issiqxona gazlarini chiqarayotgan davlatlar hisoblanadi. Xitoyda yiliga 10 milliard tonnadan ortiq karbon dioksid chiqariladi, bu esa global iqlim o'zgarishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Iqlim O'zgarishining Ta'siri Global isish: Dunyo bo'yicha haroratning o'sishi, qurg'oqchiliklar, yomg'irlarning ko'payishi, va muzliklarning erishiga olib kelmoqda. Misol uchun, Grinlandiyadagi muzliklar 2000-yillardan beri yiliga 280 milliard tonna muz yo'qotgan. Agar bu jarayon davom etsa, dengiz sathining ko'tarilishi global o'lchamda qirg'oq hududlarini xavf ostiga qo'yadi. Tabiiy ofatlar: Iqlim o'zgarishi tufayli tabiiy ofatlar tez-tez yuz bermoqda. Masalan, Filippinlarda har yili o'rtacha 20 ta yirik to'fon sodir bo'ladi, bu iqlim o'zgarishi sababli kuchaymoqda. 2013-yilda sodir bo'lgan Haiyan to'foni, dunyo tarixidagi eng kuchli to'fonlardan biri bo'lib, 6,300 dan ortiq odamning hayotini yo'qotishiga sabab bo'ldi. Biologik xilma-xillikning kamayishi: Iqlim o'zgarishi hayvonlar va o'simliklar turlariga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, Arktik bo'lg'usida qor ayiqlari o'zlarining tabiiy yashash joylarini yo'qotmoqda, chunki muzlarning erishi ularning ov qilish hududlarini kamaytirgan. Shu bilan birga, ko'plab baliq turlari, masalan, korall riflari o'zgaruvchan suv haroratlari tufayli yo'qolish xavfi ostida turibdi

1. Iqlim o'zgarishining asosiy sabablari

Iqlim o'zgarishining asosiy sabablari sifatida atmosferaga ortiqcha karbonat angidrid (CO_2), metan (CH_4) va boshqa issiqxona gazlarining chiqarilishi ko'rsatib o'tiladi. Sanoat korxonalarining faoliyati, transport vositalari, o'rmonlarning kesilishi va qishloq xo'jaligi jarayonlari iqlim o'zgarishini tezlashtirmoqda. Insoniyatning energiyaga bo'lgan ehtiyoji ortgani sari an'anaviy yoqilg'ilar – ko'mir, neft va gazdan foydalanish ham kuchaymoqda.

2. Iqlim o'zgarishining ekologik oqibatlari

Global isish qutb muzliklarining tez erishiga, dengiz va okean sathining ko'tarilishiga olib kelmoqda.

Issiq to'liqlari, qurg'oqchilik, kuchli yomg'irlar va shamollar tez-tez kuzatilmoqda.

O'zbekiston hududida esa Aral dengizining qurishi, cho'llanish va suv tanqisligi iqlim o'zgarishining keskin oqibatlaridan biridir.

3. Ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlar

Iqlim o'zgarishi inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda, ya'ni infeksiyon kasalliklarning tarqalishi kuchaymoqda.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari hosildorligi pasaymoqda, bu esa oziq-ovqat xavfsizligini xavf ostiga qo'yadi.

Energetika va sanoat tarmoqlarida ham resurslarning yetishmovchiligi kuzatilmoqda.

4. Iqlim o'zgarishini yumshatish choralar

Iqlim o'zgarishini sekinlashtirish uchun energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish muhimdir. Xalqaro miqyosda Parij kelishuvi kabi hujjatlar qabul qilingan bo'lib, ular issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirishga qaratilgan. O'zbekiston ham «Yashil energiya» dasturlari orqali quyosh va shamol energiyasidan foydalanishni kengaytirmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, iqlim o'zgarishi nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Ushbu global muammoni hal etishda xalqaro hamkorlik, ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish va barqaror rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish zarur. O'zbekiston sharoitida esa suv resurslaridan oqilona foydalanish, yashil texnologiyalarni keng joriy etish va ekologik madaniyatni yuksaltirish eng muhim vazifalardan biridir. Iqlim o'zgarishi global miqyosdagi eng jiddiy tahdidlardan biri bo'lib, uning oqibatlarini yumshatish uchun barqaror rivojlanish strategiyalari, ekologik toza texnologiyalarni joriy etish va xalqaro hamkorlik zarur. Shu bilan birga, milliy darajada ham suv va yer resurslaridan oqilona foydalanish, aholining ekologik savodxonligini oshirish va yashil iqtisodiyotga o'tish dolzarb vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. IPCC. Climate Change 2021: The Physical Science Basis. – Geneva, 2021.
2. UNEP. Emissions Gap Report. – Nairobi, 2022.
3. Karimov A. Iqlim o'zgarishi va ekologik xavfsizlik. – Toshkent: Fan, 2022.
4. World Bank. Climate and Development Report. – Washington, 2022.
5. United Nations. Paris Agreement Implementation. – New York, 2020.
6. FAO. Impact of Climate Change on Agriculture. – Rome, 2021.
7. OECD. Climate Action Policies. – Paris, 2022.
8. Uralov B. O'zbekiston va iqlim o'zgarishi. – Toshkent, 2021.
9. WHO. Climate Change and Health. – Geneva, 2022.
10. NASA. Global Climate Change: Vital Signs of the Planet. – 2023.
11. Abdukaxorova S., Shamsidinova G. O'ZBEKISTONDA IQLIM O'ZGARISHLARINING VUJUDGA KELISHI VA ULARNING OLDINI OLISH MASALALARI //Естественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2025. – Т. 4. – №. 1. – С. 74-76.
12. qizi Maxamadova G. E. IQLIM O'ZGARISHI: GLOBAL ISISH VA UNING INSONIYATGA TA'SIRI //RESEARCH AND EDUCATION. – 2024. – Т. 3. – №. 11. – С. 89-93.